

MECLİS-İ MEBUSAN'DAN TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NE: HÜSEYİN SIRRI BEY VE MECLİS FAALİYETLERİ

Mehmet KAYA*

Giriş

Türkiye'de Meclis-i Mebusan ve Büyük Millet Meclisi'nin geçirdiği evrenin yeterince ele alınmadığı bir gerçektir. Bu meclisler üzerine yapılan çalışmalar dönemin siyasal, sosyal ve ekonomik yapısına ışık tutacak niteliktedir. Hüseyin Sırrı Bey de uzun yaşamı boyunca son Meclis-i Mebusan'da ve iki dönem (birinci ve dördüncü dönem) Büyük Millet Meclisi'nde İzmit milletvekilliği yapmıştır. Hüseyin Sırrı Bey liberal görüşleri benimsemiş, ülkenin gelişmesi adına konuşmalarıyla Meclis kürsüsünden çabalarını esirgememiştir.

Devletin çeşitli kademelerinde yer alan Sırrı Bey kısa süren Meclis-i Mebusan çalışmasından sonra Yunus Nadi (Abalıoğlu) Bey'le İstanbul'dan Ankara'ya geçmiştir. Birinci Meclis'te İzmit mebusluğunu sürdürmüştür. Savunduğu görüşler ve bunu ele alışı bakımından tutarlı konuşmaları önemli bir özelliği olarak gösterilebilir.

Hayatı

1876 (H. 1292) Kıbrıs -Lefkoşa doğumludur. Eşraftan Mehmet Nuri Ağa'nın oğludur. İlk ve orta öğrenimini memleketinde tamamladıktan sonra İstanbul'da Mülkiye Mektebi'ne girdi. 1897'de Padişah aleyhinde politika ile uğraştığı gerekçesiyle tutuklanarak on bir ay Taşkıışla'da tutuklu kaldı. 22 Temmuz 1898'de Nafia Kâtipliği görevi ile Kastamonu'ya gönderildi. 3 Mayıs 1902'de süresiz kalebentliğe mahkûm edildiyse de, ancak bu ceza iki yıl hapis olarak değiştirildi. Cezasını çektikten sonra 13Mart 1905'te Kastamonu Belediyesi'nde Sandık Emini olarak çalışmaya başladı. 18 Temmuz 1906'da Belediye Başkâtibi oldu. 1908'de Meşrutiyet'in ilanından sonra 20 Aralık 1908'de Zonguldak Kaymakamlığı'na atandı. 1908-1911 yılları arasında Mudurnu, Düzce ve Adapazarı Kaymakamı olarak görevlendirildi. 19 Haziran 1912'de Amare Mutasarrıfı oldu. 25 Eylül 1913'te Kerbelâ Mutasarrıflığı'na nakledildi. 30 Aralık 1916'da Amasya Mutasarrıflığı'na getirildi. Mütarekeden sonra Amasya'ya gelen İngiliz kumandanının isteklerini yerine getirmedikten sonra 16 Mart 1919'da İstanbul Hükümeti tarafından işten el çektirildi. İstanbul Mebusan Meclisi'nin son dönemi için yapılan seçimde İzmit Milletvekili oldu.¹ Hüseyin Sırrı Bey Kuva-yı Milliye'nin İzmit'te teşkilatlanmasıyla uğraştı. Mustafa Kemal Paşa'ya çektiği

* Yrd. Doç. Dr., Niğde Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Niğde. dr.kaya40@hotmail.com

1 Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi*, 1. Dönem, C.III, s.539-540.

telgrafta Yahya Kaptan'ın iyi bir mücadeleci olup yerinin doldurulamayacağını, teslim olduktan sonra öldürüldüğünü, İstanbul Hükümeti'nin Kuva-yı Milliye karşıtı faaliyetlerini sürdürdüğünü belirtmiştir.²

İstanbul'un işgaliyle birlikte Hüseyin Sırrı Bey ve Yunus Nadi (Abaloğlu) Ankara'ya gitmek üzere İstanbul'dan ayrıldılar. 21 Mart 1920'de Tepeviran köyüne ulaşıp bir gece burada konakladılar.³ Kafile sabah köyden ayrılarak yoluna devam etti. Köşeler'de durmayıp geceyi Kuşçalı'da geçirdiler. Diğer mebuslardan Hüseyin Avni ve Necati Beylerin de köyde olduklarını öğrendiler.⁴ 23 Mart günü Mustafa Kemal Paşa telgrafta görüştüğü Yunus Nadi Bey'e İzmit'te İngiliz birlikleri olduğu için şehre yakın geçmemelerini bildirdi. Kafile Kandıra, Adapazarı, Geyve yolunu izledi. Geyve'ye ulaşıktan sonra trenle Ankara'ya hareket ettiler. Nisan ayı başlarında Ankara'ya ulaştılar. Ankara Gari'nda Mustafa Kemal Paşa ve Ali Fuat Paşa'nın da bulunduğu büyük bir kalabalık tarafından karşılandılar.⁵

23 Nisan 1920'de TBMM'ye katıldı. 25 Nisan'daki toplantıda Layiha Encümeni'ne seçildi.⁶ Bu encümenden başka İçişleri, Dışişleri, Millî Savunma ve PTT komisyonlarında çalıştı. İlk yıl İçişleri Komisyonu'nun sözcülüğünü, birinci ve ikinci toplantı yıllarında Dışişleri Komisyonu'nun başkanlığını yaptı.

Bolşevik hareketinin 1920'nin yaz aylarında önemli destek bulmasıyla Yeşilordu Cemiyeti'nin kurulduğu görülmektedir. Cemiyetin yönetim kurulunda Sağlık Vekili Dr. Adnan (Adivar) Bey, Maliye Vekili Hakkı Behiç (Bayıç) Bey, İzmit mebusları Hüseyin Sırrı (Bellioğlu) ve Hamdi Namık (Gör) Beyler ile diğer bazı mebuslar bulunuyordu.⁷

10 Eylül 1920'de Meclis Başkanlığı tarafından özel görevle Tokat'a gönderildi. 27 Kasım 1920'de görevi tamamlayarak Meclis'e döndü. 5 Şubat 1921'de Londra Konferansı'na gönderilen Bekir Sami Bey (Amasya) başkanlığındaki kurulda yer aldı. 19 Ocak 1922'de İktisat Vekilliği'ne seçildi. Vekâleti ile ilgili olarak on bir konu üzerinde gensoru açılması hakkında İsmail Şükrü (Karahisar-ı Sahip) Bey'in verdiği önerenin Genel Kurul'da görüşülmesi sonucu yapılan oylamada 27 Nisan 1922'de Meclis'in güvensizlik oyu ile vekâletten istifa etti. Muhalefetteki İkinci Grup'ta yer aldı. Dönem içinde yirmi altı gizli oturumlarda olmak üzere kürsüde yüz yirmi sekiz konuşma yaptı. Yirmi dört soru önergesi ve dört kanun önerisi verdi. Milletvekilliği bu dönemde sona erince İstanbul'da yazihane açarak ticaretle meşgul olmaya başladı. 1931'de Dördüncü Dönem'de tekrar İzmit'ten milletvekili seçildi. 1940'ta bazı makam sahiplerine gönderdiği mektuplar hükümet aleyhine tahrik ve hükümetin manevî kişiliğine hakaret olarak görülüp tutuklandı. İstanbul İkinci Ağır Ceza Mahkemesi'nde yapılan duruşması sonunda 21 Şubat 1941'de dokuz yıl dört ay hapis cezasına mahkûm oldu. 31 Temmuz 1949'da cezasını tamamlayarak salıverildi. 28 Eylül 1958'de İstanbul'da vefat etti.⁸

Son Meclis-i Mebusan'daki Konuşmaları

Sırrı Bey son Meclis-i Mebusan'da İzmit mebusu seçilmiştir. Meclis'teki ilk konuşması 19 Şubat 1920 tarihine aittir. Bir arızanın beşinci fıkrası üzerine Adnan Bey'in (İstanbul) harbin bittiğine dair görüşüne karşı harbin bitmediğini dile getirmektedir. Wilson Prensipleri'nin henüz uygulanmadığını belirtmiş, görüşünü kuvvetlendirmek için de Osmanlı Devleti'nin

2 Mahmut Goloğlu, *Millî Mücadele Tarihi III 1920 Üçüncü Meşrutiyet Birinci Büyük Millet Meclisi*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2010, s. 38.

3 Yunus Nadi Abaloğlu, *Ankara'nın İlk Günleri*, İstanbul, 1955, s. 32.

4 Abaloğlu, age, s.36, 41.

5 Abaloğlu, age, s.56, 85.

6 Goloğlu, age, s.180.

7 Yeşilordu cemiyeti için bkz Fethi Tevetoğlu, *Türkiye'de Sosyalist Faaliyetler*, Ankara, 1967, s. 135, 144, 151; Aclan Sayılğan, *Solun 94 Yılı*, İstanbul, 1968, s. 132. F. Kandemir, *Atatürk'ün Kurduğu Komünist Partisi ve Sonrası*, İstanbul, 1966, s. 10.

8 Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi*, IV. Dönem, C. II, s. 367.

çeşitli hükümdarlarından örnekler vermiştir.⁹

13 Mart tarihli birleşiminde Ereğli kömür havzasında çalışan işçilerin askerlik hizmetlerine dair görüşme sırasında söz almıştır. Üretimi arttırmak için sadece işçi göndermenin yetersizliği üzerinde durmuştur. Üretimin arttırılmasında bilimsel metotlara ağırlık verilmesini istemiştir. Kendisinin de bölgede çalıştığını, on işçinin yapacağı işi iki işçinin bilimsel metotlar kullanılarak yapılabileceğini, kanunda sadece fazla işçi gönderilmesinin yer aldığını; ancak, bu kadar işçinin iâşe ve barınmasının sağlanması için gerekli tedbirlerin alınmadığını ifade etmiştir. İşçilerin korunması için de bazı görüşler ileri sürmüştür. İâşenin sağlanmasının yeterli olmadığı, işçilerin kanunlara göre sağlık kurallarının uygulanmasını, askerî görevlilerin hiç kimse hakkında müsamahakâr davranmaması gerektiğini, işçilerin ocağın kuvvetine göre paylaşılmasını, istirahat günlerinin belirlenmesini, kömürlerin ülke ihtiyacı sağlanmadıkça ihraç edilmemesini belirten düşüncelerini Meclis kürsüsünde ifade etmiştir.¹⁰

Ertuğrul Mebusu Ahmet Bey'in mebusluğu üzerine yapılan görüşmede Hüseyin Sırrı Bey dâhili nizamnamede kanunun görüşülüp kesin kararın Genel Kurul'a bildirilmesinden sonra bundan geri dönülebileceğine dair bir husus varsa bunun uygun olacağını, yoksa görüşme yapılamayacağını bildirmiştir.¹¹

Beyrut eşraf ve ulemasının İstanbul'un hilafet merkezi olmasının devam etmesi konusunda verdikleri takrir üzerine söz almıştır. Takririn sadece hilafet merkezi ile sınırlı olmayıp bazı ülkelerin Osmanlı Devleti'nden ayrılmamasına da işaret ettiğini vurgulamıştır. Eşraf ve ulemanın Osmanlı Devleti'nin devam etmesine dair görüşünün takrirda yer alması rağmen, gazete ve dergilerde bu konuda hiçbir habere rastlanmadığını dile getirmiş, hükümetin bu konuda müteessir olup olmadığını sormuştur.¹²

Tehcir ve taktik konusunda hususi bir Divan-ı Harp kurulmasının Kanun-ı Esasi'ye aykırı olduğu hakkında Adliye ve Harbiye Nazırlarına soru yöneltilmesine dair söz almıştır. Hüseyin Sırrı Bey konuşmasında Kanun-ı Esasi'nin seksen dokuzuncu maddesinde belirli mahkemelerden başka hüküm için mahkeme ve komisyon teşkil edilemeyeceğinin belirtilmesine rağmen Divan-ı Harb'in kurulmasının uygun olmayacağını belirtmiş, bu konuda hükümete cevaplama için soru önergesi vermiştir. Ayrıca Divan-ı Harb'in fevkalade bir yapısı olduğu için vereceği kararların da isabetli olmayacağını ifade etmiştir.¹³

Birinci Meclis'te Konuşmaları

Hüseyin Sırrı Bey Birinci Meclis'te verdiği takrir, kanun teklifleri ve soru önergeleri ile de etkinliğini göstermiştir. Meclis'teki ilk konuşması 26 Nisan 1920 tarihinde Tokat mebusu Nazım Bey'in Meclis'te her idare kısmı için encümen teşkil edilmesine, idarenin bu encümenlerce yapılmasına dair takriri üzerine konuşma yapmıştır. Sırrı Bey, Celalettin Arif Bey'in teklifinin daha uygun olduğunu ifade etmiştir. Geçici hükümetin bir an önce kurulması gerektiğini, bu konuda aleyhte görüşlere de saygılı olduğunu, hâkimiyetin dünyaya bir hükümet vasıtasıyla duyurulmasının daha uygun olduğunu belirtmiştir.¹⁴

Divan-ı Riyasetçe Halife'ye Meclis'in toplanmasından dolayı telgraf çekilmesi gündeme gelmiştir. Hüseyin Sırrı Bey duygulu bir konuşma yapmış, en içten dileklerle bunun yapılmasını, bütün dünyaya bildirilmesi gerektiğini savunmuştur.¹⁵

9 Son Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, C.001, 12. Birleşim, 19 Şubat 1336 (1920), s. 158, 161.

10 Son Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, C.001, 33. Birleşim, 13 Mart 1336 (1920), s. 468-469.

11 Son Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, C.001, 3. Birleşim, 26 Kanunsani 1336 (1920), s. 27.

12 Son Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, C.001, 17. Birleşim, 1 Mart 1336 (1920), s. 299.

13 Son Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, C.001, 9. Birleşim, 12 Şubat 1336 (1920), s. 99; 14. Birleşim, 26 Şubat 1336 (1920), s. 216-217.

14 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C.1, 3. Birleşim, 25 Nisan 1336, s. 54, 56-57.

15 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C.1, 4. Birleşim 26 Nisan 1336, s. 85.

Hıyanet-i Vataniye Kanunu hakkında da görüşlerini belirtmiştir. Konuşmasında yapılacak kanunun çok sert olmayıp insanların kabul edebileceği şekilde hazırlanmasını gerektiğini, bazı mebusların daha sert hazırlanması isteğini doğru bulmadığını dile getirmiştir.¹⁶

Meclis'in dâhili nizamnamesinin hazırlanması konusunda söz aldığı kesin olmasa da ona ait olabilecek bir konuşmadan söz edilmektedir. Yaptığı kısa konuşmaya baktığımızda onun konuşma üslubuyla uyumaktadır. Konuşmasında dâhili nizamname hazırlanmasının gerekliliği üzerinde durmuş, eksik de olsa hiç hazırlanmamış olmasından daha iyi olacağını söylemiştir.¹⁷

Rus Millet Komiserliği Sovyeti'nden İslam âlemine yazılan ve Kazım Karabekir Paşa tarafından bir sureti gönderilen beyanname konusunda görüşünü belirtmiştir. Beynamede İstanbul'un Türklerde kalması ve Ermenilere toprak verilmeyeceği ifadesinin alkışla karşılanması gerektiğini ifade etmiş, bu konuda teşekkür takriri sunmuştur.¹⁸

Yozgat mebusu Süleyman Sırrı Bey'in asker firarilerine dair sunduğu teklifin küçük değişikliklerle düzeltilmesini istemiş, bu önerisi kabul edilmiştir.¹⁹

Matbuat-ı Umumiye Müdüriyeti'nin kurulması ve hangi kuruma karşı sorumlu olacağına dair görüşmelerde bu müdüriyetin Meclis Başkanlığı'na değil, ilgili bir nezarete bağlanması gerektiğini savunmuştur.²⁰

Meclis'in 6 Temmuz tarihli birleşiminde vefat ve mebusluktan istifa edenlerin durumu ele alınmıştır. Bunların yerine seçilen yeni mebusların mevcut olduğu belirtilmiş, Hüseyin Sırrı Bey de en çok oy alanların yer almasının uygun olmasını dile getirmiştir.²¹

Bolu-Düzce isyanları münasebetiyle Çorum mebusu Dursun Bey 29 Haziran 1336'da takrir sunmuştur. İsyanın bastırılması sırasında Meclis'ten beş kişinin yapılan çalışmaları incelemek üzere bölgeye gitmesini isteyen takririni ihtisas sahibi olanların bu heyette yer almasını isteyerek desteklemiştir.²²

Hüseyin Sırrı Bey kanun dâhilinde Meclis'te şube ve encümenler kurulmasına dair takrir sunmuştur. Takririnde işlerin daha sağlıklı bir şekilde yürüyebilmesi için böyle bir uygulamaya ihtiyaç olduğunu vurgulamıştır.²³

Meclis iç tüzüğü konusu zaman zaman gündeme gelmiştir. Bir konu üzerinde karar verildikten sonra, o konu üzerinde tekrar konuşma yapılabileceğini hatırlatan Hüseyin Sırrı Bey bu konuyu hararetle savunmuştur.²⁴

Isparta mebusu Nadir Bey hakkındaki isnadın tahkiki amacıyla mahalline bir heyet gönderilmesine dair verilen kararın reddi hakkında Hüseyin Sırrı Bey Isparta mebusunun görüşmeler sırasında Meclis'te olmadığından konunun daha sonraya ertelenmesini istemiş, bu da kabul edilmiştir.²⁵

Giresun'un müstakil liva yapılmasına dair kanun teklifi sırasında Hüseyin Sırrı Bey söz almıştır. Konuşmasında livanın Giresun ve Ordu kazalarından oluştuğunu, vaktiyle Dersim konusunda takrir verdiğini, takririnde Dersim'in bir çıkış kapısı olarak Hozat liva merkezi

16 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C.I, 4. Birleşim, 26 Nisan 1336, s. 80.

17 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C.I, 4. Birleşim, 26 Nisan 1336, s. 72.

18 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C.I, 14. Birleşim, 11 Mayıs 1336, s. 260-261.

19 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C.I, 25. Birleşim, 7 Haziran 1336, s. 119.

20 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C.I, 35. Birleşim, 7 Haziran 1336, s. 131-132.

21 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C.I, 29. Birleşim, 6 Temmuz 1336, s. 202; C.I, 50. Birleşim, 16 Ağustos 1336, s. 263.

22 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C.I, 29. Birleşim, 6 Temmuz 1336, s. 197-198.

23 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C.I, 30. Birleşim, 8 Temmuz 1336, s. 212-213.

24 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C.I, 36. Birleşim, 17 Temmuz 1336, s. 355.

25 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C.III, 55. Birleşim, 22 Ağustos 1336, s. 402.

yapılmasını önerdiğini belirtmiş, Giresun konusunda da sahip olduğu önem bakımından liva merkezi olması gerektiğini dile getirmiştir.²⁶

Teşkilat-ı Esasiye Kanunu hakkındaki görüşmelerde Hüseyin Bey bu konunun daha geniş kapsamlı bir Meclis'te görüşülmesi gerektiğini ileri sürmüştü, meselenin 1921 Nisan ayında ele alınmasını istemiştir.²⁷

İzmit ve çevresindeki köylerin Milli Mücadele sırasında yağma ve yıkıma uğraması sebebiyle Hüseyin Sırrı Bey Meclis'e bir soru takriri sunmuştur. Meclis Başkanı da bu takriri cevaplandırması için Dâhiliye Vekâleti'ne göndermiştir.²⁸

Gayri milli isimler taşıyan yerlerin adlarının değiştirilmesi Meclis'te gündeme gelmiştir. Hüseyin Sırrı Bey bu konuda hassasiyetini vurgulamış, isim değiştirmenin yapılması gerektiğini savunmuştur. Bu yapılmazsa devletlerin hüküm edemediğimizi bu isimler sayesinde delil gösterdiklerini ifade etmiştir.²⁹

Malta'da esir bulunanların ailelerine maaş tahsisine dair kanun layihası Meclis'te görüşülmeye başlanmıştır. Sırrı Bey bu kişilerin sırf esir olduklarından iâşe ve infak edilmesinin uygun olmadığını, bunun yerine vatana hizmet kanuna göre hareket edilmesi gerektiğini savunmuştur.³⁰

Cihet-i askeriyece alınacak hayvanların damgalanması işinin en fazla bir saat mesafede bulunan yerlerde yapılmasına dair sunulan takrir karşısında bu işin idare memurlarınca halledilebileceğini, bunun için görüşmeye gerek olmadığını dile getirmiştir.³¹

1336 (1922) senesi bütçesi görüşmeleri sırasında kendi şahsına bir satışma olduğunu belirterek bu konuda konuşmak istemiştir. Konuşmasında yapılacak işlerin bir plan dâhilinde yapılmasını, gereksiz harcamalardan kaçınılmasının lüzumunu vurgulamıştır.³²

Nafia Vekâleti'nin İktisat Vekâleti'ne bağlanması Meclis gündemine gelmiştir. Gündeme dair yaptığı konuşmada Meclis'in ancak uygun görmesi halinde Nafia Vekâleti'nin genel müdürlüğe dönüştürülebileceğinin bütçe görüşmeleri sırasında ele alınabileceğini belirtmiştir.³³

Anadolu'ya gelen zabitan ve memurinin harcırahları konusu ele alınırken, Nafiz Bey'in sunduğu dört maddelik takririn bir maddesine Hüseyin Sırrı Bey karşı çıkmıştır. Bazı subay ve memurların en sıkıntılı zamanlarda kayıtsız kaldıkları ileri sürülerek Anadolu'ya gelişlerinden sonra bunlara maaş bağlanmak istenmemesine Hüseyin Sırrı Bey muhalefet etmiş, bunun haksız bir davranış olduğunu nitelemiştir.³⁴

İzmit mebusu Hüseyin Sırrı Bey mebuslardan cephelerde harbe iştirak edenlerle yine cephelerde vazife alan doktor mebusların isimlerinin zapta geçirilmesine dair Meclis Başkanlığı'na takrir sunmuştur. Takrir diğer mebusların desteğiyle zapta geçirilmiştir.³⁵

Birinci İnönü Harbi'nin kazanılmasıyla birlikte 13 Ocak 1921'de subayların terfi ettirilmesine dair takrir sunulmuştur. Sırrı Bey takrirle ilgili söz almış, Müdafaa-yı Milliye Vekili Fevzi Paşa'ya Meclis adına teşekkür etmiştir.³⁶

26 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C.VI, 106. Birleşim, 30 Kasım 1336, s. 145.

27 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C.C.VI, 110. Birleşim, 7 Aralık 1336, s. 260.

28 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C.VI, 117. Birleşim, 20 Aralık 1336, s. 435.

29 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C.VI, 117. Birleşim, 20 Aralık 1336, s. 438.

30 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C.VI, 120. Birleşim, 23 Aralık 1336, s. 519.

31 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C. VII, 126. Birleşim, 30 Aralık 1336, s. 100.

32 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C.VIII, 142. Birleşim, 1 Şubat 1337, s. 47-48.

33 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C.VII, 130. Birleşim, 6 Ocak 1337, s. 198.

34 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C.VII, 132. Birleşim, 10 Ocak 1337, s. 245-246.

35 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C.VII, 133. Birleşim, 13 Ocak 1337, s. 285.

36 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C. VII, 133. Birleşim, 13 Ocak 1337, s. 287.

İzmit mebusu Sırrı Bey, İstanbul'dan gelen mütekaidin ve mazulinin maaşlarına dair bir kanun teklifi sunmuş, teklif görüşülmek üzere Layiha Encümeni'ne havale edilmiştir. Layiha Encümenince uygun bulunan kanun teklifi Kavanin-i Maliye ve Muvazene-yi Maliye Encümeni'ne gönderilmiştir.³⁷

Ankara-Sivas demiryolu hattının yakacak ihtiyacı için Nafia bütçesine yirmi bin lira ilave edilmesine dair görüşmelerde Nafia Vekili muhasebecisinden şikâyet dile getirilmiştir. Bu konuda Sırrı Bey de bunu doğrulayan kısa bir konuşma yapmıştır.³⁸

Celalettin Arif Bey'in Meclis İkinci Başkanlığı'ndan ve Adliye Vekilliği'nden istifası gündeme geldiğinde Sırrı Bey Meclis'in görevinin istifayı kabul edip etmemek olduğunu, bunun dışındaki konuşmaların bağlayıcı olmadığını ifade etmiştir.³⁹

Umum Jandarma Kumandanlığı'nın 1336 yılı bütçesinde münakale icrasına dair kanunun görüşülmesi sırasında Sırrı Bey bazı memuriyetlerde usulsüzlük yapıldığını, bunun önlenmesi adına bir girişimde bulunulmadığını dile getirmiştir.⁴⁰

Londra Konferansı'na gönderilecek heyetin İstanbul'daki Tevfik Paşa ile muhabere etmesi gündeme gelince Sırrı Bey oluşturulan heyetin padişah nazarında nasıl telakki edildiğinin açıklanmasını dile getirmiştir. Bu konunun önemli olduğunu, vatani düşman işgaline bırakan Müslümanların halifesinin görevini sürdüremeyeceğini söylemiştir.⁴¹

Heyet-i Vekile'nin vazife ve salahiyetlerine dair layihanın tanzimine dair bir encümen-i mahsus kurulması isteği karşısında Hüseyin Sırrı Bey, Hariciye Encümeni'nin henüz üyelerini belirleyip görevini başlayamadığını dile getirmiştir.⁴²

Muallim ve talebenin askerliklerinin teciline dair kanun teklifi sırasında bazı ehil olmayan kişilerin ulema kisvesi altında çocukları boş yere sıkıntıya düşürdüklerine dikkat çekerek buna dikkat edilmesini istemiştir.⁴³

Çorum mebusu Ferid Bey'in Ziraat Bankası Meclis İdare azalığına seçildiğine riyaset tezkiresi karşısında Sırrı Bey yazının usule uygun bir şekilde yazılmadığını, Meclis-i Mebusan döneminde de böyle uygulamalara gidildiğini, ancak, bunun olumsuz tesirleri görüldüğünden vazgeçildiğini, bu usulün tekrar gündeme gelmesinin uygunsuz olacağını ifade etmiştir.⁴⁴

Maliye Vekâleti'nin 1336 yılı bütçesi ele alınırken Sırrı Bey defterdarlıkların kaldırılıp kaldırılmadığını sormuş, vekâletin merkez teşkilatındaki bazı görevlilerin birleştirilmesinin daha uygun olduğunu beyan etmiştir.⁴⁵

Hariciye Vekili Bekir Sami (Kunduh) Bey mevcut siyasi durum hakkında Meclis'i 1 Şubat 1921'de bilgilendiren bir konuşma yapmıştır. Sırrı Bey de bu durumun diğer devletlerin parlamentolarına da bildirilmesinin uygun olacağını dile getirmiştir.⁴⁶

Meclis'te Hariciye Encümeni'nin durumu ele alınmıştır. Encümenin üyeleri seçilmesine rağmen encümen sağlıklı bir şekilde çalışmasını sürdürememiştir. Sırrı Bey encümenin başkanlığına seçilmesine rağmen çalışmaların yürütülemediğini konuşmalarında dile

37 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C. VII, 137. Birleşim, 24 Ocak 1337, s. 352; C.VIII, 154. Birleşim, 21 Şubat 1337, s.327.

38 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C. VII, 137. Birleşim, 24 Ocak 1337, s. 356.

39 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C. VII, 137. Birleşim 24 Ocak 1337, s. 365.

40 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C. VII, 138. Birleşim, 26 Ocak 1337, s. 379.

41 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C.VII, 139. Birleşim, 29 Ocak 1337, s. 413.

42 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C. VII, 140. Birleşim,30 Ocak 1337, s. 438.

43 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C. VII, 140. Birleşim, 30 Ocak 1337, s. 450.

44 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C. VIII, 141. Birleşim, 31 Ocak 1337, s. 14-16.

45 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C.VIII, 142. Birleşim, 1 Şubat 1337, s. 53-55.

46 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C. VIII, 142. Birleşim, 1 Şubat 1337, s. 39.

getirmiştir. Görevini yürütemeyen Hariciye Encümeni'nin istifası öngörülmüştür.⁴⁷

Küre-yi Nühas nahiyesinin merkezi Ecevit olmak üzere Kastamonu vilayetine bağlanmasına dair kanun teklifini bazı mebuslarla birlikte sunmuştur. Teklifin gerekçesini de açıklarken, Küre-yi Nühas'ın Kastamonu ile İnebolu arasında olup, burada ticaretin gelişmesi için bir kaza teşkil edilmesi gerektiğini belirtmiştir.⁴⁸

Hüseyin Sırrı Bey ceza müddetlerinin üçte birini dolduran mahkûmların Kadir gecesi hürmetine affedilmelerine dair kanun teklifi sunmuştur. Teklif görüşülmek üzere Adliye ve Dâhiliye Encümenlerine havale edilmiştir.⁴⁹

Hekimhan'da bir kaza teşkiline dair kanun teklifi verildiğinde Sırrı Bey bölgenin coğrafyası dikkate alındığında buna ihtiyaç olduğunu belirterek desteklemiştir.⁵⁰

İttihat ve Terakki kulüplerine ait malların Maarif İdaresi'ne devredilmesine dair kanun teklifinin Meclis gündemine gelmesiyle teklif lehinde görüş belirtmiş, böyle uygulamanın milletin yararına olacağını ifade etmiştir.⁵¹

Şura-yı Devlet'in teşkiline dair kanun teklifinin görüşülmesi sırasında Şura-yı Devlet terimi yerine Şura-yı Hükümet adının kullanılmasının daha uygun olacağını söylemiştir.⁵²

Hüseyin Sırrı Bey, 7 Temmuz 1921 tarihinde Meclis Riyaseti'ne Amasya mebusları Mahmut Ragıp ve Hamdi Beylerle birlikte sunduğu soru takriri vardır. Takirde kalebentlik cezasına mahkûm iken, hapishanelerde kürek cezası çekmekte olan bazı mahkûmlardan hükümetin haberdar olup olmadığı belirtilmiştir. Bu iki cezanın birbiriyle eşdeğer tutulamayacağını da izah etmiştir.⁵³

Yunan mezalimi Meclis'te görüşülürken Sırrı Bey söz almış, Birinci Dünya Savaşı'nda Yunanlılar artıkları yiyen canlılar gibi hareket ettiklerini, Edirne halkının Yunan mezalimi hakkındaki şikâyetlerini Bekir Sami Bey'e ifade ettiklerini belirtmiştir.⁵⁴

Sırrı Bey, Yunan askeri tarafından tahrip edilen İzmit livasının imarı konusunda ne düşünüldüğüne dair 7 Temmuz 1921'de yazılı takrir vermiş, Hariciye Vekili Yusuf Kemal (Tengirşenk) Bey de 19 Temmuz tarihli cevabında zarar ve ziyanın dikkate alınacağını, hasar tespitinin yapılacağını ifade etmiştir. Sırrı Bey Dâhiliye Vekili'nden de şifahi cevap istemiştir.⁵⁵

İstiklal mahkemesinin Palabıyıköğlü Ali hakkında öngördüğü on yıllık cezanın adı geçen İstiklal mahkemelerinin görev alanlarının belirlenmesi sırasında kurulan üç mahkemeden birinin Kastamonu'da görevlendirilmesi öngörülmüştür. Bazı mebusların da dile getirdiği Kastamonu İstiklal Mahkemesi'nin Bolu'da görevlendirilmesini, merkezinin Bolu olmasını istemiştir. Bunu söylerken de Kastamonu'da isyanın çıkmadığı düşünülerek ele alınmasını istemiştir.⁵⁶

Kişinin silahını pişmanlık duyarak teslim ettiğinden bu cezanın hafifletilmesi yerine kaldırılmasının daha uygun olduğunu, bu yüzden cezanın uygulanmaması gerektiğini söylemiştir.⁵⁷

47 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C. VIII, 143. Birleşim, 3 Şubat 1337, s. 64-66.

48 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C. VIII, 143. Birleşim, 3 Şubat 1337, s. 77.

49 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C. VIII, 143. Birleşim, 3 Şubat 1337, s. 61-62.

50 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, X, 39. Birleşim, 18 Haziran 1337, s. 406-407.

51 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C. XI, 44. Birleşim, 30 Haziran 1337, s. 67.

52 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C. XI, 45. Birleşim, 2 Temmuz 1337, s. 106.

53 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C. XI, 47. Birleşim, 7 Temmuz 1337, s. 162-164.

54 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C. XI, 48. Birleşim, 9 Temmuz 1337, s. 210-211.

55 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C. XI, 53. Birleşim, 21 Temmuz 1337, s. 339; C. XIV, 116. Birleşim, 24 Kasım 1337, s. 310-311.

56 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C. XI, 54. Birleşim, 23 Temmuz 1337, s. 351.

57 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C. XII, 65. Birleşim, 22 Ağustos 1337, s. 71.

Hüseyin Sırrı Bey, 1 Eylül 1921 tarihinde sunduğu takrirden Meclis'in itimadının ve selamının orduya bildirilmesini istemiştir. Üç maddeden oluşan bu takrirden orduya olan güvenin tam olduğu ve zaferle sonuçlanacağına dair takriri Sakarya Savaşı sırasında orduya iletilmek üzere bir moral kaynağı olarak görülebilir.⁵⁸

Rus altınlarının kıymetinin neden arttırıldığına dair Meclis'te konu ele alınırken Sırrı Bey de bunun uygun bir kıymetten belirlenmesi yönünde görüş belirtmiştir.⁵⁹

Umumi müfettişlikler kurulmasına dair kanun layihası ele alınırken Sırrı Bey söz istemiştir. Konuşmasında ülkeyi umumi müfettişliklere ayırmanın geçmiş valiler döneminde yaşananların tekrarlanabileceği, eğer ayrılacaksa görev ve sorumlulukların açık bir şekilde belirlenmesi gerektiğini savunmuştur.⁶⁰

Hüseyin Sırrı Bey Anadolu'da yapılan Rum-Pontus propagandasına karşı 22 Ekim'de Dâhiliye Vekâleti'ne soru takriri sunmuştur. Ayrıca Hariciye Vekâleti'ne propaganda hakkında siyasi vesika toplamanın siyasi fayda sağlayıp sağlamayacağına dair soru takriri olmuştur. Cevaplandırılmak üzere iki vekâlete de takrirler havale edilmiştir. Sırrı Beyin Dâhiliye Vekâleti'ne sunduğu takrir vekil Ali Fethi (Okyar) Bey tarafından 29 Aralık'ta dönemin şartları içerisinde uzun bir açıklama ile cevaplandırılmıştır.⁶¹

Muş mebusu Mahmut Sait Bey'in vilayet-i şarkıye muhacirleri hakkında sorusu üzerine vilayet idare memurlarının tahkikatta görev almaları gerektiğini ifade etmiştir.⁶²

Üç sene kalebent cezasına çarptırılan Bafralı Talat Efendi'nin Kastamonu'dan Sinop hapishanesine nakli hakkında Adliye Encümeni'nin mazbatasının görüşülmesi sırasında Hüseyin Sırrı Bey bu konuda daha önce de ifade ettiği gibi kalebent cezasına çarptırılanların kürek cezası mahkûmları ile aynı yerde bulunamayacakları görüşünü tekrarlamıştır.⁶³

Siyasi durumun 1921 yılı sonlarındaki içeriğine dair Hüseyin Sırrı Bey Hariciye Vekâleti'ne soru takriri sunmuştur.⁶⁴

Beyiye hakkının ve gişe memurluklarının malul gazilere tahsisi hakkında kanun görüşmelerinde bu vatan hizmetinde canlarını feda etmekten çekinmeyen gazilerimiz için böyle bir hürmette bulunmayı desteklemiş, bunun aksini düşünen bir kişinin de olmayacağını belirtmiştir.⁶⁵

Hüseyin Sırrı Bey'in Kasım 1921 ortalarında Maarif Vekili seçilmesi gündeme gelmiştir. Ancak, kendisi bu konuda oy verilmemesini mebuslardan istemiştir.⁶⁶

Yunan askeri tarafından İzmit livasında yapılan tahribat karşısında imarı için ne gibi tedbirlerin düşünüldüğüne dair Hariciye ve Dâhiliye Vekâletleri'nden şifahi bilgi istemiştir.⁶⁷ Ali Fethi Bey de bölgenin durumunu eldeki imkânlar çerçevesinde açıklamıştır.⁶⁸

Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti'nin vekâlete dönüştürülmesine dair Hüseyin Sırrı Bey kanun teklifi sunmuş, teklif incelenmek üzere Layiha Encümeni'ne gönderilmiştir. Layiha Encümeni de konunun görüşülmesini uygun bulmuş, Kanuni Esasi Encümeni'ne incelenmek

58 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C. XII, 69. Birleşim, 1 Eylül 1337, s. 120-121.

59 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C.XIII, 89. Birleşim, 8 Ekim 1337, s. 125.

60 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C. XIII, 95. Birleşim, 17 Ekim 1337, s. 172-174.

61 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C. XIII, 98. Birleşim, 22 Ekim 1337, s. 219; Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C. XV, 136. Birleşim, 29 Aralık 1337, s. 238-239.

62 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C. XIV, 108. Birleşim, 10 Kasım 1337, s. 150.

63 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C. XIV, 109. Birleşim, 12 Kasım 1337, s. 177.

64 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C. XIV, 111. Birleşim, 15 Kasım 1337, s. 220.

65 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C. XIV, 112. Birleşim, 17 Kasım 1337, s. 246-247.

66 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C. XIV, 112. Birleşim, 17 Kasım 1337, s. 253.

67 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri; C.XIV, 116. Birleşim, 24 Kasım 1337, s. 310-311.

68 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C.XV, 136. Birleşim, 29 Aralık 1337, s. 241-242.

üzere gönderilmiş, buradan gelecek cevaba göre konunun görüşülmesi öngörülmüştür.⁶⁹

Heyet-i Vekile'nin vazife ve mesuliyetlerine dair kanun teklifi görüşülürken Sırrı Bey kanun teklifindeki aksaklıkları maddeler halinde izah etmeye çalışmıştır. Sırrı Bey'in ele aldığı eksiklikler usul ve esas bakımından olması gereken noktalar olarak görülebilir.⁷⁰

Gaziantep halkına yardım konusundaki görüşmelerde Sırrı Bey bu konuda fazla görüşme yapmaya gerek duyulmadan yardımın kabul edilmesini istemiştir.⁷¹

Kilikya'nın işgali sırasında Pandazapulos adlı kişinin Bilemedik ve Pozantı istasyonlarında indirilen araç ve gereç üzerinde yolsuzluk yaptığı gündeme gelmiştir. Bu yolsuzluğun on milyon lirayı aştığını Sırrı Bey belirtmiştir.⁷²

Askeriye emrinde bulunan yük hayvanlarının bedelsiz muhtaç köylülere verilmesine dair kanun hakkındaki görüşmeler sırasında Sırrı Bey bu hayvanların hesapsız bir şekilde toplandığını, bu yüzden halkın üretim ve geçim kaynağını derinden etkilediğini ifade etmiştir. Hayvanların yemlerinin küçük memurlar tarafından çalındığını sözlerine eklemiştir.⁷³

Anadolu'daki Rum-Pontus propagandası gündeme geldiğinde İzmit livasındaki Yunan fecayii gibi zulümlerin diğer yerlerde de ortaya çıkacağını, bu zulmün dünya kamuoyuna da etkili bir şekilde duyurulmasını dile getirmiştir.⁷⁴

Müdafaa-yı Milliye ve Nafia Vekâletleri için yapılacak seçimde Nafia Vekâleti'nden istifa eden Rauf Bey yerine Sırrı Bey aday gösterilmiştir. Sırrı Bey adaylığı konusunda söz almış, kendisinin aday olmak istemediğini belirterek bundan hariç tutulmasını istemiştir.⁷⁵

Cepheye gidecek Fevzi Paşa'ya Şeriye Vekili Mustafa Fehmi Efendi'nin vekâlet etmesi kararlaştırılmıştı. İktisat Vekilliği'ne getirilmiş olan Hüseyin Sırrı Bey de bu durumu Meclis'e açıklamış, heyette yer alan Server Bey'in de bölgeyi iyi bilen biri olduğu için heyete dâhil edildiğini ifade etmiştir.⁷⁶

Hüseyin Sırrı Bey üzerinde önemle durduğu cezalar hakkında da takrir sunmuştur. Kalebentlik cezasının sürgüne çevrilmesini takririnde belirtmiştir. Bu konudaki görüşmeler Temmuz 1921'de başlamış, Mayıs 1922'de Adliye Encümeni'nden de konuya dair olumlu mazbata gönderilmiştir.⁷⁷

İdare-yi kura ve nevahi kanunu ele alınırken, hükümetin sunduğu kanun teklifi ile encümenin belirlediği teklif arasında önemli farkların bulunduğu dikkat çekmiştir.⁷⁸

Mükellefiyet-i ziraiye hakkındaki emrin geri alınmasına dair kanun teklifi görüşülürken İktisat Vekilliği görevini yürüten Hüseyin Sırrı Bey kanun teklifi hakkında ayrıntılı bir açıklama yapmış, kanunun muafiyet değil, aciliyet getirdiğini ifade etmiştir.⁷⁹

Karahisar-ı Sahib mebusu İsmail Şükrü Bey'in bölgesiyle ilgili sunduğu takrire Sırrı Bey takirde eksikliği belirtilen konular üzerinde durulduğunu, sayılan bazı eksikliklerin zaten yerine getirilmiş olduğunu dile getirmiştir.⁸⁰

69 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C. XIV, 116. Birleşim, 24 Kasım 1337, s. 307; Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C.XV, 124. Birleşim, 8 Aralık 1337, s. 62.

70 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri; C.XIV, 117. Birleşim, 26 Kasım 1337, s. 340-341.

71 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C.XV, 122. Birleşim, 5 Aralık 1337, s. 25.

72 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C.XV, 125. Birleşim, 9 Aralık 1337, s. 84.

73 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C. XV, 131. Birleşim, 20 Aralık 1337, s. 180-181.

74 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C. XV, 136. Birleşim, 29 Aralık 1337, s. 241.

75 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C.XVI, 144. Birleşim, 14 Ocak 1338, s. 48.

76 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C.XVI, 158. Birleşim, 11 Şubat 1338, s. 274-276.

77 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C.XI, 48. Birleşim, 9 Temmuz 1337, s. 189;

Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C.XX, 44. Birleşim, 18 Mayıs 1338, s. 69.

78 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C. XIII, 81. Birleşim, 24 Eylül 1337, s. 6-7.

79 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C. XVIII, 8. Birleşim, 14 Mart 1338, s. 203-204.

80 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C. XIX, 34. Birleşim, 25 Nisan 1338, s. 406-408.

Söke'nin İtalyanlar tarafından boşaltılmasına dair Mayıs 1922'de Hariciye Vekâleti'ne cevaplanması için soru takriri sunmuştur. Meclis Riyaseti de konuyu Hariciye Vekâleti'ne göndermiştir.⁸¹

Hüseyin Sırrı Bey Meclis'in 11 Mayıs 1922 tarihli gizli celsesinde İtalyanların Söke'yi ne zaman ve hangi maksatla boşalttığına dair cevaplanmak üzere Hariciye Vekâleti'ne soru önergesi vermiştir. Hariciye Vekili Yusuf Kemal (Tengirşenk) Bey, İtalyan Hariciye Vekâleti Siyasi İşler Müdürü Mr. Lagu'nun İtalyan kuvvetinin çekilmesinin sulh şartlarının icabından olduğunu belirttiğini, bunda başka ne gibi bir maksadın olduğunu bilmediğini ifade etmiştir.⁸²

Bolu mebusu Tunalı Hilmi Bey'in 30 Ocak 1922 tarihinde Ereğli kömür havzası hakkında sorusunu İktisat Vekili Hüseyin Sırrı Bey cevaplandırmıştır. Ereğli kömür havzası ile Bolu ve Kastamonu orman mıntıkasının düşman tehdidine maruz olmadığını, takdirde her vekâletten bir memurun bu çevrede görevlendirilmesinin kargaşalığa yol açabileceği belirtilmiştir.⁸³

Lozan görüşmelerine katılacak heyet hakkında söz almıştır. Sırrı Bey heyetin desteklenmesini istemiş, Adalar ve Kıbrıs konusu gündeme geldiğinde bu konular üzerinde önemle durulması gerektiğini dile getirmiştir.⁸⁴

Sırrı Bey, Kasım 1922 başlarında mevcut siyasi durum hakkında İcra Vekilleri Heyeti'ne soru takririni sunmuştur. Takrir de cevaplandırılmak üzere Heyet-i Vekile'ye gönderilmiştir.⁸⁵

Hüseyin Sırrı Bey, Tiflis'te bulunan sefaret heyetinin durumu hakkında Hariciye Vekâleti'ne soru takriri sunmuş, Meclis'te bunu vekâlete havale etmiştir.⁸⁶

Moskova'ya uzun süre büyükelçi atanmamasına dair Meclis'te konuşma yapmıştır. Uzun zaman bir büyükelçi atamamanın büyük devletler arasında yaşanacak bir durum olmadığına dikkat çekmiş, atamanın yapılmamasını eleştirmiştir.⁸⁷

Chester projesi Meclis gündemine geldiğinde bu teklifle birlikte varsa tekliflerin de dikkate alınması gerektiğini, İzmit'te küçükbaş hayvan sahiplerinin getirilen kısıtlamalar nedeniyle zarara uğradığını belirtmiştir.⁸⁸

Rauf Bey Lozan barış görüşmelerine dair Meclis'te bilgilendirme yaparken, Sırrı Bey, Batı Trakya ve azınlıklar konusunda nasıl bir çözüm yolu bulunacağını sormuş, Musul'un durumu hakkında bilgi vermiştir.⁸⁹

Antakya, İskenderun, Reyhaniye havalisi namına Tayfur Ata ve Samih Azmi imzalarıyla Hüseyin Sırrı Bey'e telgraf gönderilmiştir. Telgrafta Antakya ve çevresinin içinde bulunduğu durum ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Fransızlar tepelere Ermeni ve Rumlardan oluşan intikam kitaları yerleştirmişler, masum halkı Kemalist diye suçlayarak öldürmektedirler. Telgrafın ilerleyen kısmında bu zulme Türkiye'nin dur demesi istenmektedir. Sırrı Bey okunan telgrafın Lozan'daki Türk heyetine gönderilmek üzere Heyet-i Vekile'ye havale edilmesini istemiştir.⁹⁰

81 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C. XIX, 38. Birleşim, 2 Mayıs 1338, s. 484.

82 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Gizli Celse Zabıtları, C.III, 42. Birleşim, 11 Mayıs 1338, s. 357.

83 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C.XXI, 65. Birleşim, 29 Haziran 1338, s. 165.

84 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C.XXIV, 132. Birleşim, 3 Kasım 1338, s. 345-346.

85 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C. XXIV, 133. Birleşim, 6 Kasım 1338, s. 402.

86 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C.XXIV, 137. Birleşim, 13 Kasım 1338, s. 471.

87 Türkiye Büyük Millet Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C.XXIV, 137. Birleşim, 13 Kasım 1338, s. 497-498.

88 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C.XXVI, 165. Birleşim, 30 Aralık 1338, s. 115-116.

89 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C. XXVI, 167. Birleşim, 3 Ocak 1339, s. 157-160.

90 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C.XXVI, 168. Birleşim, 4 Ocak 1339, s. 175-176.

İstanbul Avans Kanunu üzerindeki görüşmelerde Sırrı Bey İstanbul'dan gelen subayların durumu hakkında yeterli düzenlemenin yapılmadığını belirterek bu konuda daha kapsamlı düzenlemeye ihtiyaç olduğunu ifade etmiştir.⁹¹

Ziraat Bankası şubelerinin gelir ve giderlerine dair kanun teklifi görüşülürken, Roma Bankası ile Ziraat Bankası arasındaki ortak işlerden dolayı bankanın parasını yemek suretiyle hileli bir şekilde iflas etmesi olasılığı konusunda İktisat Vekâleti'nin uyarılmasına dikkat çekmiştir.⁹²

Demiryolları Müdüriyet-i Umumiyesi'nin Ankara'ya nakli görüşülürken, Sırrı Bey bu müdüriyetin Ankara'da bulunması gerektiğini savunmuştur. Eskişehir'de tamir atölyeleri bulunduğundan Eskişehir'de kalmasının daha uygun olduğu yolundaki görüşler de gündeme getirilmiştir.⁹³

Dâhili istikrazın faizinin karşılığı hakkında Maliye Vekili Hasan Fehmi Bey'e soru yönelmiştir. Bankalarda tutulan altınlardan hükümetin elinde tuttuğu miktarın ne olduğunu sormuş, Maliye Vekili de böyle bir paranın olmadığını söylemiştir.⁹⁴

Dışarıdan getirilecek çift ve damızlık hayvanlardan makineler için benzin, petrol, mazot gibi çeşitli maddelerin gümrük vergisinden istisna tutulması hakkındaki kanunun görüşmelerinde Sırrı Bey Meclis'in gelen kanun maddelerinin birçoğunun halkın yararına olmadığını, ancak halka fayda sağlayacak ender kanunlardan olduğunu belirterek bunun bir an önce kabul edilmesini istemiştir.⁹⁵

İşgalden kurtulan yerlerdeki memurlar ile Heyet-i Vekile ile arasındaki ihtilaf konusu Meclis gündemine gelmiştir. Meclis'teki görüşmelerde Sırrı Bey mazbatada bazı eksiklerin olduğuna dikkat çekmiş, daha kapsamlı bir şekilde konunun ele alınmasını dile getirmiştir.⁹⁶

Adapazarı kereste fabrikası Meclis gündemine geldiğinde Sırrı Bey söz almıştır. Konuşmasında fabrikanın halka miri usule göre yaptırıldığını, ancak fabrika açıldığında anonim şirket levhasının asıldığını, bunun halka haksızlık olduğunu dile getirmiş, fabrikanın durumuna dair Maliye Vekâleti'ne soru önergesi sunmuştur.⁹⁷

Sırrı Bey'in Antakya ve çevresinde icra edilen mezalim hakkındaki soru takriri 31 Ocak 1923'te incelenmek üzere Hariciye Vekâleti'ne gönderilmiştir.⁹⁸

Hüseyin Sırrı Bey, 7 Şubat 1923'te Adapazarı fabrikasında milli hukukun zarara uğratılmamasına dair takrir sunmuş, takrir görüşülmek üzere Maliye Vekâleti'ne havale edilmiştir.⁹⁹

Sırrı Bey, 10 Şubat 1923 tarihinde Meclis'e üç takrir sunmuştur. Birinci takrir İktisat Vekâleti'nin satacağını belirttiği madenler hakkındadır. Bu takrir İktisat Vekâleti'ne, ikinci takrir Ankara Sanayi Mektebi'ne alınan makinelere dairdir. Takrir Dâhiliye Vekâleti'ne, son takrir de alat-ı ziraiye mukavelenamesine aittir. Bu takrir de İktisat Vekâleti'ne havale edilmiştir.¹⁰⁰

91 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C:XXVI, 171. Birleşim, 10 Ocak 1339, s. 277-278.

92 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C:XXVI, 173. Birleşim, 13 Ocak 1339, s. 326.

93 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C:XXVI, 176. Birleşim, 18 Ocak 1339, s. 410-412.

94 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C:XXVI, 176. Birleşim, 18 Ocak 1339, s. 417.

95 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C. XXVI, 179. Birleşim, 24 Ocak 1339, s. 479-480, 499.

96 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C. XXVII, 181. Birleşim, 27 Ocak 1339, s. 10-11.

97 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C:XXVII, 183. Birleşim, 29 Ocak 1339, s. 63, 103,133-134.

98 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C:XXVII, 184. Birleşim, 31 Ocak 1339, s. 70.

99 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C:XXVII, 188. Birleşim, 7 Şubat 1339, s. 188.

100 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C. XXVII, 188. Birleşim, 10 Şubat 1339, s. 188, 190.

1339 senesinin birinci avans kanunu münasebetiyle söz almış, kanunda belirtilen üç aylık sürenin kabul edilmezliği üzerinde durmuştur.¹⁰¹

Mebus mektuplarının sansür edildiğine dair soru takriri sunmuş, konu Dâhiliye Vekâleti'ne gönderilmiştir.¹⁰²

İtilaf devletlerine Lozan görüşmeleriyle ilgili olarak sunulan projenin basılmasına dair Sırrı Bey takrir sunmuş, sunulan takriri Heyet-i Vekile'ye gönderilmiştir.¹⁰³

Ali Şükrü Bey hadisesine dair hükümetin Meclis'e bilgi vermesine dair takriri Adliye Vekili tarafından cevaplandırılmıştır. Ancak, Sırrı Bey Dâhiliye Vekili'nce cevaplandırılmasını istemiştir.¹⁰⁴

Sırrı Bey, İstanbul matbuatında sansürün kaldırılmasına dair 2 Şubat 1923'te takrir sunmuştur. Yüce Meclis'in yetkisiyle sansürün bir an önce kaldırılmasını dile getirmiştir. Konu üzerinde İcra Vekilleri Heyet-i Reisi Rauf Bey konu ile ilgili kısa açıklama yapmıştır.¹⁰⁵

Seçimler hakkında meydana gelecek şikâyetler hakkında Sırrı Bey, İstida Encümeni'nin merci gösterilmesine dair takrir sunmuş, Meclis Başkanlığı'nca buna dair bir işlem yapılması benimsenmemiştir.¹⁰⁶

Mebuslara toplantı yeter çoğunluğu bozmayacak derecede izin verilmesine dair Meclis Riyaseti tezkiresine usul hakkında bazı düşüncelerini arz etmiştir.¹⁰⁷

Şark-ı Anadolu demiryolları ele alınırken Sırrı Bey madenlerin doksan dokuz yıl gibi uzun bir süre imtiyaza verilmesinin çok olduğunu, bunun daha kısa süreli olması gerektiği üzerinde durmuştur.¹⁰⁸

Hyanet-i Vataniye Kanunu'nun birinci maddesinin değiştirilmesine dair kanun görüşülürken Sırrı Bey kanuna muhalefet etmediğini, ancak uygulanmasında aksaklıkların yaşanabileceğini dile getirmiştir.¹⁰⁹

Hüseyin Sırrı Bey'in Dördüncü Dönem Konuşmaları

Dördüncü dönemde Kocaeli'nden milletvekili seçilen Hüseyin Sırrı Bey, Maliye Vekâleti'nin 1931 senesi bütçesi ele alınırken huzur hakkı adıyla bir maddenin yer aldığını belirtmiş, bu maddenin kaldırılmış olduğundan neden bütçede yer aldığını sormuştur.¹¹⁰

Milli Müdafaa Vekâleti'nin 1931 yılı bütçesi görüşülürken Sırrı Bey donanmaya dair tahsisatın yetersizliği üzerinde durmuştur.¹¹¹

Maliye Vekâleti'nin görüşmelerinde matbuat da ele alınmıştır. Sırrı Bey matbuat alanında gerekli iyileştirmenin yapılamadığını muhalefetin yeterince görüşlerini dile getiremediğini ifade etmiştir.¹¹²

101 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C. XXVII, 201. Birleşim, 28 Şubat 1339, s. 517-518, 525.

102 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C. XXVIII, 7. Birleşim, 8 Mart 1339, s. 34.

103 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C. XXVIII, 11. Birleşim, 26 Mart 1339, s. 162.

104 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C. XXVIII, 14. Birleşim, 31 Mart 1339, s. 243-244.

105 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C. XXVIII, 17. Birleşim, 3 Nisan 1339, s. 317.

106 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C. XXVIII, 18. Birleşim, 5 Nisan 1339, s. 366.

107 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C. XXVIII, 18. Birleşim, 5 Nisan 1339, s. 358-359.

108 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C. XXVIII, 20. Birleşim, 8 Nisan 1339, s. 510-511.

109 Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C. XXIX, 25. Birleşim, 15 Nisan 1339, s. 187-188.

110 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C. III, 28. Birleşim, 15 Temmuz 1931, s. 106-107.

111 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C. III, 30. Birleşim, 18 Temmuz 1931, s. 192.

112 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C. III, 35. Birleşim, 25 Temmuz 1931, s. 357.

Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun doksan beşinci maddesinin değiştirilmesi konusu ele alınırken Sırrı Bey söz almıştır. Konuşmasında kanunda değişiklik yapıldığı zaman eski maddenin kaldırıldığını, yerine yeni maddenin konulduğunu belirttikten sonra, bu kanunda eski maddenin de yer alacağından zihinleri karıştıracığını ifade etmiştir.¹¹³

Dünya ekonomik buhranının iyice hissedildiği 1932 yılında siyasi ve ekonomik duruma dair Meclis görüşmelerinde Sırrı Bey liberalizmin temeli olan özel girişimin geliştirilmesi yönünde görüşlerini açıklamıştır.¹¹⁴

İspirto ve ispirotolu içkilerin üretim idaresinin 1931 yılı bütçesinde bazı maddelerinde münakale icrası ele alınırken, herhangi bir idarenin yürürlüğe koyduğu maddelerin Meclis tarafından en doğru verileceğini ümit ettiğini belirtmiştir.¹¹⁵

22 Temmuz 1931 tarihli ve 1873 numaralı kanuna ek kanun görüşülürken kanunun neye ait olduğuna dair bir başlığın yer almadığını ifade etmiştir. Kanunun gönderiliş amacı hakkında da açıklayıcı bir noktanın olmadığını da belirtmiştir.¹¹⁶

Evkaf Vekâleti'nin bütçe görüşmelerinde kanunda yer alan bazı noktaların açıklığa kavuşturulmasını istemiş, ancak bunun aydınlatılmasıyla vekâlet bütçesinin daha iyi anlaşılabilceğini dile getirmiştir.¹¹⁷

Hüseyin Sırrı Bey, İktisat Vekâleti'nin ikiye ayrılarak Ziraat Vekâleti kurulması, Maliye Vekâleti'nin de Varidat Vekâleti adıyla ayrılması yönünde Meclis'e takrir sunmuştur. Takrir Meclis'te kabul edilmemiştir.¹¹⁸

Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti teşkili gündeme geldiğinde Sırrı Bey ilave edilmesi gereken bazı hususların olduğunu ifade etmiştir.¹¹⁹

Kaçakçılığın men ve takibine dair kanuna ait görüşmelerde Sırrı Bey söz istemiş, konuşmasında mazbata muharririne soru yöneltmiştir. Sorusunda ihtisas mahkemelerinin mıntıkası tayin edilmediğinden birtakım karışıklıkların ortaya çıkacağı hususu üzerinde durmuştur.¹²⁰

Belediye vergi ve resimleri kanunun otuz yedinci maddesinin tefsiri hakkında kanunun Dâhiliye Encümeni'nde ele alınmadan Meclis-i Umumi'ye gelmesi söz konusu olmuş, bu yüzden de Sırrı Bey bu uygulamanın yanlış olduğunu izah etmiştir.¹²¹

İnhisarlar İdaresi'nin memur ve müstahdemlerin alınmasına dair kanun tasarısı görüşülürken Hüseyin Sırrı Bey maddelerde yer alan ifadelerin çok sert olduğunu belirterek, memur ve müstahdemlerin alınmasında idarenin tekeli olduğunu ifade etmiştir.¹²²

Jandarma Umum Kumandanlığı 1931 senesi bütçesinde münakale yapılmasına dair kanun görüşülürken kanunun sebebinin ne olduğu hakkında bir açıklama yer almadığını, ayrıca, artan kalemler olursa oradan aktarma yapılabileceğinin anlaşıldığını, bunun doğru bir tutum olmadığını söylemiştir.¹²³

113 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C. IV, 6. Birleşim, 28 Kasım 1931, s. 29.

114 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.IV, 7. Birleşim, 29 Kasım 1931, s. 56-60.

115 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.V, 14. Birleşim, 17 Aralık 1931, s. 50-51.

116 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.V, 15. Birleşim, 21 Aralık 1931, s. 71-72.

117 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C. V, 16. Birleşim, 24 Aralık 1931, s. 93.

118 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.V, 16. Birleşim, 29 Aralık 1931, s. 138-139.

119 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.V, 19. Birleşim, 29 Aralık 1931, s. 137.

120 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.V, 22. Birleşim, 7 Ocak 1932, s. 177, 192.

121 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.VI, 26. Birleşim, 29 Şubat 1932, s. 17-18.

122 Türkiye Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.VI, 32. Birleşim, 24 Mart 1932, s. 71-72.

123 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C. VI, 34. Birleşim, 31 Mart 1932, s. 83-86.

1932 yılından itibaren Tıp Fakültesi mezunlarının mecburi hizmetlerinin kaldırılması hakkındaki görüşmelerde görevini tamamlayan doktorun merkezden izin alınmadığı zaman görevini bırakıp bırakmayacağına dair Sıhhiye Vekili Refik (Saydam) Bey'e soru yöneltmiştir. Üç sene müddetle tayin edildiğini, sene bitiminde yerine biri bulunmadığı takdirde beklemek durumunda olmadığını dile getirmiştir.¹²⁴

30 Temmuz 1931 tarihli ve 1881 numaralı matbuat kanunu görüşülürken Sırrı Bey söz almıştır. Konuşmasında iktidarlara göre matbuat kanunun şekillendiğini, meşruti idarelerde farklı, monarşilerde farklı olduğunu dile getirmiş, mevcut kanunun kara bir leke olduğunu ifade etmiş, ifadesi Meclis'te gürültü ve protestolarla karşılanmıştır.¹²⁵

Vilayet İdaresi Kanunu'nun on dördüncü maddesinin b fıkrasında kaza mal müdürleri tabirinin değiştirilmesine dair görüşmelerde Sırrı Bey mal müdürlerinin merkezden veya yerinden tayini hususunun valilerin yetkileri arasında bulunduğu Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nu ilgilendirdiğinden bu noktadan incelenmesi gerektiğini belirtmiştir.¹²⁶

Evkaf Umum Müdürlüğü'nün 1932 yılı bütçe kanunu görüşmeleri yapılırken, Sırrı Bey geçen sene de bu konu üzerinde konuştuğunu hatırlatmış, Evkaf bütçesinin hükümeti ilgilendirdiğini ve Meclis'te görüşülmesine gerek olmadığını vurgulamıştır. Bundan başka İstanbul'da bazı yerlerde vakıfların sıkıntılı durumunu da gündeme getirmiştir.¹²⁷

Takas Komisyonu teşkili görüşmelerinde maddenin esas sebebine dair görüşlerin yeterli olmadığını dile getirmiş, ithalat ve ihracat arasındaki dengenin önemi üzerinde durmuştur.¹²⁸

Tahlisiye Umum Müdürlüğü'nün 1932 yılı bütçesinde bütçenin daha iyi anlaşılabilmesi için tabloların hazırlanması gerektiğini, böyle bir çalışmanın daha tatminkâr olabileceğini vurgulamıştır.¹²⁹

İspirto ve İspirtolu İçkiler İnhisarı Umum Müdürlüğü'nün 1932 yılı bütçesinde bazı maddelere ayrılan miktarların fazla ve içeriğinin uygun olmadığını dile getirmiş, oturumda içkinin yasak olduğuna dair bazı maddeleri Meclis gündemine gelmiştir.¹³⁰

Tuz İnhisarı Umum Müdürlüğü'nün 1932 yılı bütçesinde devletçiliğin etkisinin iyice hissedilen kanunlardan tuz inhisarına Sırrı Bey de iştirak etmektedir. Köyler ile şehirlerde yaşayanların aynı fiyattan tuz aldıklarını belirtmekte, bunun adaletsizlik olduğunu savunmaktadır.¹³¹

Türkiye Cumhuriyeti ile Amerika Müttefik Devletleri arasında akdedilen ikame mukavelenamesi üzerindeki görüşmelerde Sırrı Bey, Osmanlı Devleti'nden bazı betimlemeler yapmış, Lozan'da da kazanılan haklara değinmiş, yapılan anlaşmanın memnuniyetle kabul edilmesi yönünde görüş bildirmiştir.¹³²

Türkiye Cumhuriyeti ile Irak Hükümeti arasında akdedilen anlaşmanın Meclis'e

124 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.VIII, 43. Birleşim, 5 Mayıs 1932, s. 53-54.

125 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.VIII, 44. Birleşim, 7 Mayıs 1932, s. 81-82.

126 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.VIII, 45. Birleşim, 9 Mayıs 1932, s. 98.

127 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.VIII, 46. Birleşim, 12 Mayıs 1932, s. 107-108, 110.

128 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.VIII, 46. Birleşim, 12 Mayıs 1932, s. 115-116.

129 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.VIII, 49. Birleşim, 28 Mayıs 1932, s. 165-167.

130 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.VIII, 53. Birleşim, 28 Mayıs 1932, s. 314-314-316, 318.

131 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.VIII, 53. Birleşim, 28 Mayıs 1932, s. 308.

132 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.VIII, 54. Birleşim, 29 Mayıs 1932, s. 354-355.

gelişinde anlaşma maddelerinin üslubunun yetersiz olduğunu dile getirmekle birlikte, iki ülke arasındaki dostluğun ebediyen sürmesini temenni etmiştir.¹³³

Seyr-i Sefain İdaresi'nin 1932 yılı bütçe görüşmelerinde Hüseyin Sırrı Bey bütçenin maddelerini ve bu maddelerde yer alan miktarların uygun olmadığına dair fikrini söylemiştir.¹³⁴

İcra ve İflas Kanunu'nun değiştirilmesi gündeme geldiğinde Sırrı Bey bu kanunun 257-29 maddelerinin birbirine yakın olduğundan okunup beraberce ele alınmasını istemiş, maddeler üzerindeki görüşlerini belirtmiştir.¹³⁵

Türkiye ile İran hudut hattının tayini konusunda Tahran'da imzalanan itilafname hakkında Sırrı Bey'in olumlu değerlendirmesi olmuştur.¹³⁶

Hüseyin Sırrı Bey bütçenin bütününe yönelik görüşmelerde aksaklıklar olduğunu çeşitli vekâletlerin bütçelerinden örnekler vererek açıklamaya çalışmıştır. Bazı maddelerin de karmaşık olduğunu ifade etmiştir.¹³⁷

Adliye Vekâleti'nin bütçe görüşmesinde Sırrı Bey esas mahkemeler yanında kurulan ihtisas mahkemeleri üzerinde durarak bu mahkemelerin kurulmasının uygun olmadığını belirterek eleştirmiştir.¹³⁸

Dâhiliye Vekâleti'nin 1932 yılı bütçe görüşmelerinde umumi müfettişliklerin durumunu, güney illerindeki kaçakçılığın önlenmesine yönelik tedbirlerin yetersiz olduğunu, vilayetlerin ıslahı konusu üzerinde yeterince durulmadığını ileri sürmüştür.¹³⁹

Duyun-ı Umumiye'nin 1932 yılı bütçesi ele alınırken, bunun geleceğinin nasıl olacağı konusunu dile getirmiş, Maliye Vekili Mustafa Abdülhalik Bey de görüşmelerin sürdüğünü belirtmiştir.¹⁴⁰

Hariciye Vekâleti'nin 1932 yılı bütçe görüşmelerinde Antakya'nın durumu İzmir mebusu Mahmut Esat Bey'in takririyle tekrar gündeme gelmiştir. Sırrı Bey konuşmasında kendisinin daha önce söylediği hususların dile getirildiğini, endişelerinde haklı olduğunu vurgulamıştır.¹⁴¹

İktisat Vekâleti'nin 1932 yılı bütçesinde İstanbul limanının serbest bölge olup olmadığının açıklığa kavuşmadığını, Ticaret ve Sanayi odalarına dair kanunda da bazı eksiklikler gördüğünü söylemiştir.¹⁴²

Ziraat Vekâleti'nin bütçesi ele alınırken söz alan Sırrı Bey çay ziraatı, ziraat müdürlerinin yeterince ziraat konusunda bilgilendirmediklerini, kredi sağlanmasındaki desteğin eksikliği gibi çeşitli konular üzerinde durmuştur.¹⁴³

133 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.VIII, 54. Birleşim, 29 Mayıs 1932, s. 359-360.

134 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.VIII, 55. Birleşim, 30 Mayıs 1932, s. 387-388.

135 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.IX, 58. Birleşim, 30 Mayıs 1932, 51, s. 54.

136 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.IX, 65. Birleşim, 18 Haziran 1932, s. 163-165.

137 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.IX, 66. Birleşim, 20 Haziran 1932, s. 198;

Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.IX, 67. Birleşim, 21 Haziran 1932, s. 220.

138 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.IX, 68. Birleşim, 22 Haziran 1932, s. 262.

139 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.IX, 68. Birleşim, 22 Haziran 1932, s. 251-252.

140 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.IX, 68. Birleşim, 22 Haziran 1932, s. 240.

141 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.IX, 69. Birleşim, 23 Haziran 1932, s. 267.

142 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.IX, 69. Birleşim, 23 Haziran 1932, s. 276, 278

143 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.IX, 69. Birleşim, 23 Haziran 1932, s. 289, 292.

Milli Müdafaa Vekâleti'nin 1932 yılı bütçesinde önceki yıla göre on beş milyona yakın bir azalma olduğunu, bu azalmanın da vekil Zekai Bey'i üzmesine rağmen, subay ve askerlerin gayretiyle para ile yapılabilecek bazı işlerin yapılmasının mümkün olacağını konuşmasında dile getirmiştir.¹⁴⁴

Hükümetçe ofis açılması ve Ziraat Bankası'nca satın alınacak buğday konusu üzerine yapılan görüşmelerde müzakerelerde görmüş olduğu eksiklikleri vurgulamaya çalışmıştır. Bu konuda görüşlerin yapıcı bir nitelik taşıdığı görülmektedir.¹⁴⁵

Türkiye Afyon Yetiştiriciliği Satış Kooperatifi kurulmasına dair söz almış, çay ve şekerde olduğu gibi afyonda tekelliliğe gidilmeye çalışıldığını vurgulamıştır.¹⁴⁶

Türkiye Sanayi ve Kredi Bankası teşkili konusunda görüşmelerde Sırrı Bey daha önce iktisadi konularla ilgili görüşlerinin dikkate alınmadığını, son gündeme gelen layiha ile de bunun açıkça görüldüğünü ifade etmiştir.¹⁴⁷

Hüseyin Sırrı Bey, Karadeniz mintikasındaki ormanların işletme hakkını alan şirketin fen icabına aykırı yaptığı kati kararı hakkında Ziraat Vekili Muhlis Bey'in cevaplama isteği ile takrir sunmuştur. Takrire Muhlis Bey ormanların 1926 yılında alınan kararla işletme hakkının şirkete verildiğini, ancak kesin hesaplama sonucunda ortaya farklı metreküpte bir sahanın çıktığını belirtmiş, daha önce yapılan hesabın kesin hesap olmadığından böyle bir farkın oluşmasının doğal olduğunu belirtmiştir.¹⁴⁸

Türkiye iskele ve limanları arasında posta seferleri hizmetinin devlet hizmetine alınmasına dair kanun maddeleri görüşülürken Sırrı Bey konuşmasında devletçilik uygulamasının sıkı bir şekilde uygulanmasını liberal bir vekil olarak tenkit etmiştir.¹⁴⁹

Afyon Karahisar-Antalya demiryolu inşası görüşülürken Sırrı Bey de bu düşüncenin olumlu olduğunu ve desteklenmesi gerektiğini savunmuştur.¹⁵⁰

Yüksek Mühendis Mektebi'nin 1932 yılı bütçesi görüşmelerinde Sırrı Bey mektepte kaç öğrencinin okuduğuna, yılda kaç mezun verdiğine dair Nafia Vekili Hilmi Bey'den konuyla ilgili açıklama istemiştir.¹⁵¹

Nafia Vekâleti'nin devam eden bütçe görüşmelerinde Sırrı Bey, Sanayi Mektebi üzerinde durmuştur. Nafia Vekili'ne yönelttiği soruların yetersiz kaldığını ve okulun daha etkin bir şekilde çalışabileceğini ifade etmiştir.¹⁵²

Ziraat Vekâleti'nin bütçe görüşmeleri devam ederken ormanların kullanımı ve Avrupa'ya gönderilecek ormancılar konusunda Sırrı Bey açıklayıcı bilgiler sunmuştur. Görüşmeler sırasında bütçenin maddelerinin ele alınmasına devam edilmiştir.¹⁵³

144 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.IX, 71. Birleşim, 26 Haziran 1932, s. 345.

145 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.IX, 77. Birleşim, 3 Temmuz 1932; Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.IX, 77. Birleşim, 3 Temmuz 1932, s. 467, 470.

146 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.IX, 77. Birleşim, 3 Temmuz 1932, s. 480, 483.

147 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.IX, 80. Birleşim, 7 Temmuz 1932, s. 501, 503.

148 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.IX, 81. Birleşim, 9 Temmuz 1932, s. 522-523.

149 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.IX, 81. Birleşim, 9 Temmuz 1932, s. 532.

150 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.XIV, 35. Birleşim, 1 Nisan 1933, s. 15.

151 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.XIV, 43. Birleşim, 29 Nisan 1933, s. 119-120.

152 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.XV, 53. Birleşim, 18 Mayıs 1933, s. 154-155.

153 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.XV, 55. Birleşim, 21 Mayıs 1933, s. 262-264.

Osmanlı Bankası'nın imtiyaz süresinin uzatılması görüşmelerinde Sırrı Bey bankanın imtiyaz süresinin uzatılması ve isminde bulunan Osmanlı kelimesi üzerinde durmuş, bu kelimenin değiştirilmesi gerektiğini savunmuştur.¹⁵⁴

Devlet Demiryolları ve Limanları İşletmesi'nin bütçe görüşmelerinde söz alan Sırrı Bey bütçenin çeşitli maddeleri arasında nakil yapılmasının önemli bir konu olduğunu, bu yüzden bu usule fazla başvurulmamasının iyi olacağını belirtmiştir.¹⁵⁵

Gümrük memurlarının görevlerini suiistimal edenlerle vazife mesleklerinde kendilerinden istifade edilemeyeceklere dair uygulanacak kurallar ele alınırken, Sırrı Bey rüşvet konusu üzerinde önemle durmuştur.¹⁵⁶

Dış ticaret amaçlı tütün satmak üzere bir limited şirket kurulmasına dair kanun tasarısında şirketin sermayesi ve yapacağı işlerin belirlenmesinde daha doğru yaklaşımların gerçekleştirilebileceğini Sırrı Bey dile getirmiştir.¹⁵⁷

Devlet Demiryolları İşletmesi'nin 1929 yılı kesin hesabında söz alan Sırrı Bey, Maliye Vekâleti'nin demiryollarının açığını kapatmak için istikraz yapmasına izin verdiğini belirtmiş, bütçede yer alan konular için de eleştiriler getirmiştir.¹⁵⁸

Türkiye Cumhuriyeti'nin Yugoslavya, Çekoslovakya, Romanya, Sovyet Sosyalist Şuralar Cumhuriyetleri İttihadı arasında imzalanan antlaşmanın tasdiki üzerine yapılan görüşmelerde dostluk ilişkilerinin sürdürülmesinin gerekliliği konusunda görüş bildirmiştir.¹⁵⁹

Fransız Parlamentosu'nda Türk-Fransız grubunun kurulduğuna dair telgraf üzerine söz alan Sırrı Bey Türk-Fransız dostluk grubu teşkilinin önemli olduğunu dile getirmiş, bu yöndeki çabayı desteklediğini ifade etmiştir.¹⁶⁰

Türkiye Cumhuriyeti ile Romanya, Yunanistan, Yugoslavya arasında imzalanan Balkan Paketi dolayısıyla söz alan Sırrı Bey bu paktın temellerinin Mustafa Kemal Paşa'nın Sofya Ataşemiliterliği dönemine kadar uzandığını, ancak Bulgaristan'ın pakta katılmayışını üzüntüyle karşıladığını Meclis kürsüsünden belirtmiştir.¹⁶¹

Türkiye ile Fransa hükümetleri arasında Türkiye-Suriye hududu üzerinde demiryolu işletme tarzına dair anlaşma ele alınırken, Sırrı Bey Mersin'den başlamak üzere hattın İran sınırına kadar uzatılmasının ekonomik bakımdan birçok faydası olduğuna dikkat çekmiş, hattın uzatılması gerektiğini savunmuştur.¹⁶²

Dâhili istihlak vergisi hakkında 1718 numaralı kanuna uygun bir başka kanunda benzin konusu ele alınırken, Sırrı Bey şekerle bağlantılı konuya değinmek istemiş de konuyla ilgili olmadığı gerekçesiyle Meclis'ten tepki görmüştür.¹⁶³ Aynı kanunun birinci maddesi görüşülürken Sırrı Bey kanuna esas teşkil eden noktanın açık bir şekilde belirtilmediğini söylemiştir.¹⁶⁴

154 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.XVI, 68. Birleşim, 10 Haziran 1933, s. 139.

155 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.XVIII, 3. Birleşim, 18 Kasım 1933, s. 19.

156 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.XIX, 9. Birleşim, 4 Aralık 1933, s. 19.

157 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, XIX, 15. Birleşim, 18 Aralık 1933, s. 74, 77.

158 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.XIX, 17. Birleşim, 23 Aralık 1933, s. 99, 101.

159 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.XIX, 17. Birleşim, 23 Aralık 1933, s. 102, 104.

160 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.XX, 21. Birleşim, 1 Mart 1934, s. 4-5.

161 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.XX, 24. Birleşim, 6 Mart 1934, s. 17-18.

162 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.XXI, 34. Birleşim, 2 Nisan 1934, s. 4-6.

163 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.XXI, 41. Birleşim, 19 Nisan 1934, s. 85.

164 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.XXI, 42. Birleşim, 21 Nisan 1934, s. 98, 106.

Maden mahrukatı ve madeni yağlar inhisarı hakkında kanun ele alınırken, İnhisarlar Vekâleti ile Maliye ve Bütçe Encümenleri tekliflerinin birbirlerinden farklı olduğu, bunun düzeltilmesi gerektiği üzerinde durmuştur.¹⁶⁵

Muamele Vergisi kanun görüşmelerinde işin durumuna göre işçi çalıştırılabileceği, işçi sayısının az ya da çok olmasının işin gereğine göre belirlenebileceğini dile getirmiştir.¹⁶⁶

Memurluktan ayrılan Nafia memur ve müstahdemlerin yapamayacakları işler hakkında kanun layihası tartışılırken, Sırrı Bey her ne suretle olursa olsun görevlerinden ayrılan personelin durumuna açıklık getirilmesini istemiş, vekâlet haricinde bir göreve tamah ederek giden kimse ile görevinden belli şartlar dâhilinde ayrılan kişilerin bir tutulamayacağını, bu kişilere karşı daha sert kuralların uygulanması gerektiğini ileri sürmüştür.¹⁶⁷

Tahlisiye Umum Müdürlüğü'nün 1934 mali senesi bütçe kanununda tabiplere ödenen ücretler konusuna Sırrı Bey dikkat çekmiştir. Bu ücretlerin azaltılabileceğini, böylece bir miktar tasarrufun gerçekleşebileceğini belirtmiştir.¹⁶⁸

Yunan Parlamento azasının Devlet Demiryolları üzerinde meccanen seyahatleri konusu gündeme gelmiştir. Sırrı Bey konuşmasında Yunanistan'ın daha önce bu hakkı Türk parlamenterlere tanıdığını belirtmiş, böyle bir teklifi bizim de yerine getirmemizin iki ülke arasındaki dostluk bakımından önemli olup desteklenmesi gerektiğini savunmuştur.¹⁶⁹

İnhisarlar Umum Müdürlüğü 1934 yılı bütçesi görüşülürken Sırrı Bey İnhisarlar Müdüriyeti'nin yapısı üzerinde durmuş, daha önce bahsettiği konuları yineleyerek gerekli eleştirilerini yapmıştır.¹⁷⁰

İktisat Vekâleti teşkilat ve vazifelerine dair kanun tasarısı ele alınırken Sırrı Bey bazı görevlilerin diğer vekâletlere göre aynı işi yaptıkları halde farklı ücret aldıklarını, bunun da uygun düşmediğini söylemiştir.¹⁷¹

Buğdayı koruma kanununun Meclis görüşmelerinde bu verginin daha önce ekmekten alındığı, ya da Almanya'da olduğu gibi un çuvalından alındığını, bu uygulamanın en makul olduğundan tercih edilmesi gerektiğini savunmuştur.¹⁷²

Muhtelif maddelerden alınacak istihlak vergisi hakkında kanun münasebetiyle Sırrı Bey çimento üzerinden görüşlerini açıklamıştır. İstatistiklerde yılda 125.000 ton çimentonun üretildiğini, bunun yüzde seksen nispetinde alıcısının hükümet olduğunu, bu yüzden alınan vergilerin fazla olduğunu vurgulamıştır.¹⁷³

Balkan misakı ve lahikaların içerdiği hükümler ele alınırken, Balkan devletleriyle yapılan anlaşmanın barışın sağlanmasına adına önemli bir adım olacağını ifade ederek

165 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.XXII, 57. Birleşim, 26 Mayıs 1934, s. 256-257; Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.XXII, 59 Birleşim, 28 Mayıs 1934, s. 388; Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.XXII, 60. Birleşim, 29 Mayıs 1934, s. 433.

166 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.XXII, 47. Birleşim, 7 Mayıs 1934, s. 46, 48.

167 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.XXII, 48. Birleşim, 7 Mayıs 1934, s. 78, 80.

168 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.XXII, 54. Birleşim, 21 Mayıs 1934, s. 184.

169 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.XXII, 55. Birleşim, 23 Mayıs 1934, s. 226-227.

170 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.XXII, 57. Birleşim, 26 Mayıs 1934, s. 249, 252.

171 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.XXII, 58. Birleşim, 27 Mayıs 1934, s. 300-301.

172 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.XXII, 59. Birleşim, 28 Mayıs 1934, s. 360.

173 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.XXII, 59. Birleşim, 28 Mayıs 1934, s. 370-371.

desteklemiştir.¹⁷⁴

Hüseyin Sırrı Beyin Liberal Görüşleri

Dünya ekonomik buhranının etkilerinin hızla yayılması, Serbest Cumhuriyet Fırkası denemesi, Türkiye'deki tek parti yönetiminin getirdiği sıkıntılar ve sıkı bir devletçilik politikası 1931 seçimlerinde Meclis'te müstakil grubun kurulmasını gündeme getirdi. Bu ortamda Hüseyin Sırrı Bey az sayıdaki bu grubun temsilcileri arasında yer almıştır. Mutedil olarak başlayan devletçilik gittikçe koyulaşmaya ve rejim de daha otoriter bir hale dönüşmeye başlamıştır. Siyasi ve iktisadi liberalizmin dünyada gittikçe güç kaybettiği bir durumda Meclis'te iktisadi liberalizmin kuvvetli bir savunucusu olmuştur. Hüsnü (Kitapçı), Halil (Menteşe) Beylerle Meclis'te bu akımın önemli temsilcileri olarak yer almalarına rağmen, Hüseyin Sırrı Bey konuşmalarıyla liberalizme daha sadık bir görüntü çizmektedir.

Hüseyin Sırrı Bey liberalizm konusundaki bu tutumu ve getirdiği eleştiriler sonucunda sonraki dönemde mebus seçilememiştir. Celal (Bayar) Bey, Türkiye'de liberalizme insanın dilinin daha dönmediği bir dönemde Hüseyin Sırrı Bey'in bu akımı kuvvetle savunduğunu belirtmektedir.¹⁷⁵

Liberalizmin dünyada güç kaybettiği bu dönemde Sırrı Bey, Türkiye'de devletçilik uygulamasının sınırlandırılmasını, dış borçlanma ve yabancı uzman getirerek dünyaya açık iktisat politikası izlenmesini savunmuştur. 1930'lu yıllarda gittikçe ideolojik bir hale gelen otoriteye karşı eleştiriler gelmektedir. Hatta bu eleştirilerden Yakup Kadri Bey'in vatan hainliği ile suçlanması en şiddetlileri arasında sayılabilir. Sırrı Bey'in görüşleri içe kapanık bir ekonomi izleyen bir ülkede tepki çekmiş ve Lozan Antlaşması'nın ruhuna aykırı olduğu vurgulanmıştır. Hüseyin Sırrı Bey'in fikirlerini ısrarla savunması Recep (Peker) Bey'in şiddetli itirazları devletçilik ilkesinin 1937 yılında anayasaya girmesini gündeme getirecektir.

Dönemin bütçe görüşmeleri devletçilik-liberalizm mücadelesinin sık yaşandığı ortam olmuştur. İktisadi ortamın ağır etkilerinin ve siyasi ortamdaki otoriterleşme 1932 yılı bütçe görüşmelerine derinden yansımıştır.

Hüseyin Sırrı Bey hükümetin vasıflarından birinin halkçılık olduğunu, bu özelliğe uygun hareket etmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Hükümetin kendi kuvvetini vatandaşlarının kuvvet ve teşebbüslerinin yerine ikame etmeye çalıştığını, buhranın öne sürülerek devletçiliğin belirlenen şartlarının aşılmağa olduğunu ifade etmektedir. Dünya buhranının sanayileşmiş ülkelerde ortaya çıktığını, Türkiye'de ise sıkıntının bir tarımsal buhran olduğunu ifade etmekte, bunun sebebinin de hükümetin ihraç konusunda üzerine düşenleri yapmamasına ve akılcı tedbirler almamasına bağlamaktadır. Bu konuda Yunanistan'ın geliştirdiği olumlu politikaların dikkate alınmasını istemektedir. Yunanistan örneğine dönem içerisinde sık başvurulmuş, parti genel sekreteri Recep (Peker) Bey İsmet Paşa ve Dışişleri Vekili Tevfik Rüştü (Aras) Bey üzerinde olumsuz etki yapmıştır.¹⁷⁶

Sırrı Bey tartışmalarda muhataplarına karşı serbestlik ve eşitlik istemektedir. Partinin ve hükümetin taraf tutmaması halinde kendisinin fikirlerinde başarı sağlayacağına inanmaktadır. Partinin grup toplantılarında bu tartışmaları yapabilmeyi istemektedir. Düşünceleriyle grubu ikna etmeyi amaçlamaktadır. Sırrı Bey'in gittikçe otoriterleşen bir partinin ikna edilebileceğini düşünmesi de kanaatimizce şaşırtıcı bir durumdur. Bu görüşlere karşı Recep (Peker) Bey cumhuriyetçi, milliyetçi, laik ve samimi olmaları halinde liberalizmin savunabileceğini belirtmekte ise de, tarafsızlığın nasıl korunacağı şüphelerini gündeme getirmektedir. Recep Bey'e göre, Sırrı Bey devletçilikle halkçılığı birbirine karşı çatışır durumda

174 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.XXIV, 80. Birleşim, 25 Ekim 1934, s. 8.

175 Murat Yılmaz, "Hüseyin Sırrı Bellioğlu", Liberalizm, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 144.

176 Ahmet Hamdi Başar, Atatürk'le Üç Ay ve 1930'dan Sonra Türkiye, İstanbul, 1945, s. 26.

göstermektedir. İktisadi alandaki sıkıntılar devletçiliğin çözüm oluşturamamasından değil, devletçiliğin yeterince uygulanmamasından kaynaklanmaktadır. Sırrı Bey'in eleştirdiği kooperatifçiliğin de Cumhuriyet Halk Fırkası'nın temel esaslarından olduğunu belirterek sert bir şekilde eleştirmektedir.¹⁷⁷

Devletçilik karşıtı düşüncelerini Sefain İdaresi'ne yönelik eleştirileri oluşturmaktadır. Sefain İdaresi yıllardan beri gücünü kaybetmesinin dünya ekonomik buhranına bağlanması doğru değildir. İdarenin küçük limanları milli şirketlere bırakarak esas görevinin dış ticaretin geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapması olduğunu vurgulamıştır. İdare milli şirketlere destek olacağı yerde, onlarla haksız rekabete girmiş, ancak bu rekabette birçok avantajına rağmen başarılı olamamıştır. İşletme sahiplerinin kendisine konu ile gönderdiği mektubu İktisat Vekili'nin okuması gerektiğini vurgulamıştır.

Posta Vapurculuğu Anonim Şirketi kurulmasına dair 9 Temmuz 1932 tarihli kanun layihasında deniz taşımacılığının devletleştirilmesi gündeme gelmiştir. Kitapçı Hüsnü Bey (İzmir) ve Sırrı Bey (İzmit) buna kesin bir şekilde karşı çıkmışlardır. Devletçilik kelimesi "mutedil" terimi belirtilmeden kullanılmaktadır. Bu da artık koyu bir devletçiliğin kullanılmaya başladığının bir işareti olarak ele alınmalıdır. İtirazların yüksek çıkması etkisini göstermiş, İktisat Vekili Mustafa Şeref Bey istifa etmiş, bu konularda daha duyarlı olan Celal (Bayar) Bey vekil olmuştur. Özel teşebbüsün bitirilmesi yanında devletçiliğin gittikçe sıkı bir şekilde girdiğinin göstergesi olmuştur.¹⁷⁸

Ticaret sözleşmesi olmayan ülkelerden yapılacak ithalata, yasak, sınırlama ve kayıt uygulanmasına ilişkin kanunun 28 Aralık 1931 tarihli görüşmelerinde Sırrı Bey, hükümetin çıkaracağı kanunların iktisadın genel kurallarını değiştiremeyeceğini, yapılacak kanunlarda buna dikkat edilmesini istemiştir. Adliye Vekili Yusuf Kemal (Tengirşenk) Bey, Sırrı Bey'in fikirlerinin CHF görüşlerine muhalif olup, bunun zamanının geçtiğini belirtmiştir. Devletin artan kontrol gücü karşısında tüccarın yaşayacağı sıkıntıyı hafifletmek için iktisat ve ticaret müdürleriyle değil, belediye başkanı, heyeti ve ticaret odalarının katıldığı bir komisyon vasıtasıyla kullanmasını istemektedir.¹⁷⁹

Sırrı Bey vakıfların 8 Haziran 1931 tarihli bütçe görüşmelerinde hükümetin laik olduğunu, bu yüzden evkaf bütçesinin Meclis'te görüşülmesine gerek olmadığını savunmuştur. Vakıflar bütçesi özel hukuku ilgilendirdiğinden hiçbir şekilde kamu hukuku içinde yer almamalıdır. Sırrı Bey'in ikna çabası sonuç getirmemiştir. Sırrı Bey vakıflar ile ilgili ikinci konuşmasından sonra Meclis dışında uyarılmıştır. 21 Haziran 1932 tarihinde genel bütçe görüşmelerinde aldığı bu uyarılara değinmektedir. Recep (Peker) Bey'in kendisini uyardığını, toplantılarda mahzurlu görülüp kendisinin açıklamaya çalıştığını ifade etmektedir.¹⁸⁰

Hüseyin Sırrı Bey bu muhalefetiyle V. dönem mebus seçimlerinde aday gösterilmemiştir. Recep Bey ve İsmet Paşa'nın onun muhalif sözlerine tahammül edemedikleri açıktır. Bu yüzden de beşinci dönemde aday gösterilmemiştir. Üstelik Milli Mücadele döneminde harp masrafları tutanaklarında yapılan sahtekârlığa adı karıştığı suçlamasıyla 1935 yılı Nisan ayında Bakanlar Kurulu kararıyla dokunulmazlığı kaldırılmıştır.¹⁸¹

Sırrı Bey 1940 yılının Mart ve Nisan aylarında Cumhurbaşkanı'na, Genelkurmay Başkanı'na, Yüksek Askeri Şura Üyeleri'ne gazetelere ve üniversite hocalarına Cumhurbaşkanı ve hükümeti eleştiren mektuplar göndermiş, bu yazılar üzerine tutuklanmıştır. Affedilmesi için yaptığı uzun uğraşlardan sonra 16 Mayıs 1951'de Meclis'te kabul edilen 5765 sayılı

177 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.IX, 81. Birleşim, 9 Temmuz 1932, s. 523.

178 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.IX, 81. Birleşim, 9 Temmuz 1932, s. 531.

179 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.V, 18. Birleşim, 28 Aralık 1931, s. 120.

180 Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.IX, 67. Birleşim, 21 Haziran 1932, s. 219.

181 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Bakanlar Kurulu Ortak Kararları Kataloğu, 30.10.0.0, 9.52.7, 21.4.1935.

özel kanunla hapisten kurtulmuştur.¹⁸²

Sonuç

Son Meclis-i Mebusan'da mebus olan Hüseyin Sırrı Bey, birinci ve dördüncü dönemlerde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde İzmit (Kocaeli) milletvekilliği görevinde bulunmuştur. II. Meşrutiyet'ten beri liberal görüşleriyle İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Maliye Nazırı Cavit Bey ile yakınlığı ile tanınmaktadır. Birinci Meclis'te daha özgürlükçü ve daha serbest bir siyasal hayatı benimseyen II. Grup içerisinde yer almıştır.

Liberalizme dair görüşleri IV. dönemde daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Hükümetin devletçiliği sıkı bir şekilde uygulaması 1932 yılı genel ve vekâletlerin bütçelerinde yaptığı konuşmalarda açıkça görülmektedir. İktisadi liberalizmin böyle bir ortamda dile getirilmesi ve yaptığı eleştirel katkılar dönemin siyasal yapısı incelendiğinde ayırt edici bir özellik olarak ortaya çıkmaktadır.

Hüseyin Sırrı Bey, duygulu, olayları ele alışı bakımından yaptığı gerçekçi eleştirileri, ülkenin sorunları karşısında sunduğu çözüm önerileri ve renkli siması bakımından dönemin iz bırakan şahsiyetleri arasında yer almıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Bakanlar Kurulu Ortak Kararları Kataloğu
- Son Meclis-i Mebusan Zabıt Cerideleri, C.001.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Zabıt Cerideleri, C.I-X.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Dördüncü Dönem Zabıt Cerideleri, C.III-XXV.

Kitap ve Makaleler

- Abalıoğlu, Yunus Nadi, *Ankara'nın İlk Günleri*, İstanbul 1955.
- Başar, Ahmet Hamdi, *Atatürk'le Üç Ay ve 1930'dan Sonra Türkiye*, İstanbul 1945.
- Çoker, Fahri, *Türk Parlamento Tarihi*, 1. Dönem, C.III.
- Goloğlu, Mahmut, *Milli Mücadele Tarihi III 1920 Üçüncü Meşrutiyet Birinci Büyük Millet Meclisi*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2010.
- Kandemir, Feridun, *Atatürk'ün Kurduğu Komünist Partisi ve Sonrası*, İstanbul 1966.
- Sayılğan, Aclan, *Solun 94 Yılı*, İstanbul, 1968.
- Tevetoğlu, Fethi, *Türkiye'de Sosyalist Faaliyetler*, Ankara 1967.
- Yılmaz, Murat, "Hüseyin Sırrı Bellioğlu", *Liberalizm*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005.

182 Yılmaz, agm, s. 155.